

Jätetty 12.7.1957.

M

HÄMEENLINNAN HÄTILÄN

kaivaus

24 - 29. 7. 1950.

Oiva Keskitalo

K e r t o m u s

kaivauksista Hämeenlinnan kaupungin alueella Hätilän kartanon maalla

24 - 29. 7. 1950.

Lokakuun puolivälissä v. 1942 löydettiin Hämeenlinnan liitosalueelta Hätilän sotilasvirkatalon maalta vesijohto-ojaa Vaatetusvarikko 1:n alueelta Katunajärvestä Vanajaveteen laskevan puron varrella olevalle pumppuhuoneelle kaivettaessa kaksi keihäänkärkeä ja sirppi (KM 11343:1-3). Tohtori Salmo tarkasti 20. 10. 1942 löytöpaikan ja totesi esineiden olevan peräisin hautaröykkiöstä. Koska kaupungin liitosalueeseen kuuluva ja lähiaikoina asutettava paikka on tuhon uhkaama, määräsi Muinaistieteellinen Toimikunta minut suorittamaan kaivauksia Hätilän maalla. Hämeen Heimoliiton historiatoimikunta oli aikaisemmin suostunut maksamaan kaivajien palkat, koska se tarvitsi aineistoa tekeillä olevaa maakuntahistoriaa varten. Kaivaukset tahtuivat 24 - 29. 7. 50.

Röykkiö, josta esineet oli löydetty, on Hämeenlinnan asemalta vajaa kilometri itäkaakkoon ja Hätilän kartanosta 600 m eteläkaakkoon sekä n. 20-30 m Vaatetusvarikon kaakkoisrajalla olevasta piikkilanka-aidasta. Se on pellon ympäröimällä pitkulaisella saarekkeella, matalalla kumpareella, josta maa laskee loivasti edellä mainittua, n. 160 m päässä olevaa, ennen Hämeenlinnan maalaiskunnan ja Vanajan rajana ollutta puroa kohden. Vesijohto-oja oli kaivettu siten, että röykkiöstä vähän näkyviin pistävän korkean maakiven eteläisin pää oli täytynyt lohkoa, vaikka sen ^{is}välttämiseksi oli tehty vähäinen mutka. Kansallismuseoon lähetetyt esineet oli löydetty kiven kaakkoiskulmasta 10 - 50 cm itään. Röykkiöstä oli jällellä suurin osa, ja se näytti sijaitsevan pääasiassa korkean maakiven itäpuolella, vaikka se ulottui myös sen pohjois- ja länsipuolelle. Röykkiöllä ei ollut mitään selvästi havaittaviä ääri-
viivoja.

Röykkiön itäosan muodosti hyvin tumma, nokea ja tuhkaa sisältävä maa, jossa oli melko tiheästi nyrkinkokoisia lohkarekiviä. Nokimaa-alue käsitti ruudun III:B ja siihen rajoittuvat osat ruuduista III:A, IV:B, IV:C, III:C, II:B ja II:A sekä ruudun IV:B pohjoislaitaa työntyvän kielekkeen ja erillisen läiskän ruudun III:A itäosasta. Tällä alueella maa oli vahvasti palanutta melkein pinnalta pohjalle asti. Paikotellen siinä erottui ympäristöönsä mustempia nokipesäkkeitä, joista useimmat olivat vähän matkaa kerroksen pohjasta. Pikkuukivet olivat osaksi nokeentuneet, osaksi palaneet hauraiksi tai suorastaan murentuneet. Palomaa-alueen länsiosassa oli röykkiön

pohjalla suuri laakea maakivi. Sen kaakkois- ja pohjoiskupeelle oli asetettu isoja irtokiviä, päänkokoisia ja suurempia. Palomaakerros ulottui näiden kivien väliin, ja ne olivat nokeentuneet samoiⁿkuin matalan maakiven laki. Saviastianpaloja oli erittäin runsaasti koko palomaa-alueella miltei röykkiön pinnasta lähtien, eniten kuitenkin mustissa nokipesäkkeissä. Sen sijaan ei alueelta löytynyt ainoatakaan poltetun ihmislun murua. Muutamia hevosenhampaita ja -luita alueelta löytyi, useimmat läheltä pintaa, mutta jotkut nokeentuneet aivan röykkiön pohjaltakin.

Korkean maakiven ja melkein pystysuoran, vähän kuperan itäsivun ja matalan maakiven sitä kohti viettävän laen väliseen syvennykseen oli kasattu irtokivistä raunio, jossa ei ollut lainkaan maatäytettä, vaan kivien raot olivat tyhjinä onteloina. Tämän keskusraunion alimmat kivet olivat päänkokoisia ja suurempia, ylempät vain nyrkinkokoisia. Keskusraunion pituus oli 2 m, leveys 50 - 80 cm ja korkeus silmäkiven reunassa 50 cm. Raunion kivet olivat täysin palamattomia. Raunion pinta oli suunnilleen samalla korkeudella kuin matalan maakiven laki. Sitä peitti n. 40 cm paksu multakerros, joka alaosassaan sisälsi vielä joitakuuta pikkukiviä. Palomaa-alue ulottui puhtaan raunion itäreunan päälle. Kaikki röykkiöstä kootut poltetut ihmislun palat, yhteensä n. 1670 gr, löytyivät keskusrauniosta, suurin osa läheltä pintaa, syvemmällä olevat nähtävästi kivien raoista varisseina. Pääosa luista oli aivan korkean silmäkiven kupeessa ja vain pienempi osa siitä vähän matkaa. Muutama muru löytyi vielä silmäkiven pohjoispäästä. Esineet löytyivät pääasiassa samalta alueelta kuin poltetut lunpalat, mutta eivät keskittyneet aivan yhtä suurena määrinä silmäkiven reunaan. Ne olivat raunion kivien raoissa, suuremmat lähempänä pintaa ja pienemmät syvemmällä.

Silmäkiven pohjois- ja länsijuurelle oli kasattu pikkukiviä tiheäksi, matalaksi, kiveä kiertäväksi raunioksi, jossa oli maatäyte. Siinä ei ollut mitään merkkejä tulen käsittelystä, vaan maa oli täysin puhdasta noesta. Joku yksinäinen saviastianpala löytyi vielä kiven pohjoispäästä. Sama suurista irtokivistä tehty kiveys, joka kulki matalan maakiven reunoja, jatkui korkean silmäkiven pohjois- ja länsipuolilla, n. puolen metrin etäisyydellä siitä, näyttäen muodostavan täällä röykkiön reunaa pitkin kiertävän kehän. Kiviä peitti paksu maakerros.

Kuten mainittu, oli suurin osa esineistä keskusraunion kivien väleissä. Sen ulkopuolelta löytyi kolme veistä, niistä yksi silmäkiven länsireunalta (piste 27), toinen sen päältä läheltä maanpintaa (p. 17) ja kolmas matalalta maakiveltä (p. 31).

Silmäkiven pohjoisreunalla oli helmi (p. 24) ja veitsen katkelma (p. 29). Kaikki muut esineet olivat keskusrauniossa. Sen pohjoispäässä oli, paitsi pronssirengas (p. 26), joukko rautalevyjä (p. 22, 23 ja 25), nähtävästi kilvenkupurasta. Saman kupuran paloja oli 60 - 70 cm etelämpänä (p. 5, 19 ja 20). Samalla kohdalla syvem-
mällä oli keihäänkärjen kaulaosa (p. 16). Vähän etelämpää löytyi edelleen pronssinen ketjun välinivel (p. 11), ohut pronssilevy (p. 6), syvemältä pronssisormus (p. 28) ja aivan raunion pohjalta, osittain silmäkiven alta, pronssipeltiputki (p. 30). Vä-
hän ulompänä oli keihäänkärjen lehti (p. 2) ja putkikatkelma (p. 8) ja ristikkäin asetettuna kaksi ruotokeihäänkärkeä (p. 3 ja 4), joista toiseen nähtävästi on kuu-
lunut pisteestä 2 löytynyt lehti. Sivummalta löytyi veitsenruoto (p. 21), nuolenkär-
ki (p. 15) ja veitsi (p. 7). Vielä etelämpänä oli nuolenkärki (p. 9) ja veitsenkärki (p. 14) sekä laakealla pohjakivellä emalisoljen kehän keskiosa (p. 12) ja toinen pää (p. 13). V:n 1942 löydöt olivat olleet välittömästi keskusraunion eteläpäässä. Niiden esineiden, joita voidaan pitää varmasti hautakalustoon kuuluvina, sijainti vaikutti keskitetyltä, ja vielä keskitetympin olivat poltetut luunpalat. Ensiksi mainitut kol-
me veistä eivät näyttäneet kuuluvan ensinkään hautakalustoon. Epävarmaa on myös helmen (p. 24) ja veitsenkatkelmien (p. 7 ja 29), jotka löytyivät keskusraunion ulkopuolelta, kuuluminen siihen.

Röykkiöstä löytyneet esineet ovat luetteloidut päänumerolla 12695.

Hautaröykkiön tultua tutkituksi siirryttiin kaivamaan matalaa maakumpua, joka sijaitsee siitä 80 m länteen. Paikka on Vaatetusvarikko 1:n alueella, joka on v. 1940 aidattu vielä toistaiseksi valtion omistukseen kuuluvan Hätilän sötilasvir-
katalon maista. Ympäristö on peltoa, mutta itse kumpu on nurmea, jossa siellä täällä kasvaa pihlajapensaita. Siitä 20 - 30 m kaakkoon on Hätilän puolella piikkilanka-ai-
taa toinen vähän suurempi kumpu.

Tutkitun kummun keskelle oli talvisodan aikana kaivettu it-kk.asema, joka kuului kaupunkia kiertävään ilmapuolustusverkostoon. Kuoppa oli säännöllisen pyöreä, metrin syvyinen ja halkaisijaltaan 3m. Kivet ja kulttuurimaa oli ajettu pois paikalta, kivet ehkä parakkien perustuksiin ja kulttuurimaa varikon henkilökunnan kasyimaih-
in. Mitään tietoa mahdollisista aikaisemmista esihistoriallisista esinelöydöistä ei ollut. Toinen suurempi kaivettu kuoppa oli kk-pesäkkeen luoteispuolella siitä n. metrin le-
vyisen kannaksen erottamana. Tämä kuoppa oli pääasiassa kummun rinteessä ja näytti

leikkaavan vain vähäisen osan kalmistoalueen reunasta. Toisella puolella oli myös kuoppia, mutta ne eivät ulottuneet kalmistoalueeseen.

Kummun laella oli kiveys, joka näyttää olleen alkuaan n. 40 m² laajuinen ja likimain pyöreä. Alueella ei ollut isoja maakiviä. Ainoa mainittava maakivi oli it-kk.kuopan eteläpuolella oleva runsaan metrin pituinen kivi (pl. 109), jonka laki pisti turpeesta vähän näkyviin. Kiveyksen lounaiskulmassa oleva suuri laakea kivi oli kulttuurikerroksen alla. Kiveys oli täysin samanlaista kuin tyypillisissä polttokenttäkalmistoissa. Kivet vaihtelivat suuruudeltaan yleensä päänkokoisista miehennostannaisiin. Ne olivat ladotut säännöllisesti yhteen kerrokseen suoraan koskemattomalle hiekkapohjalle. Kulttuurikerros oli aina kiveyksen kivien väleissä. Kiviä ja kulttuurimaata peitti n. 10 cm vahvuinen ruokamultakerros. Kiveyksen eteläosassa peitti alkuperäistä maanpintaa 10 - 25 cm paksu ajomaakerros, jonka muodosti savensekainen hiekka.

Kivien välisessä mullassa oli vähän nokea siellä täällä, runsaimmin poltettujen luiden löytökohdissa. Tulta ei alueella oltu käsitelty yhtään, lukuunottamatta kiveyksen kaakkoiskulmassa ollutta patamaista kuoppaa. Sen täytti musta nokimaa, jossa oli paljon palaneen kiven murua. Kuoppa oli säännöllisen pyöreä, 150 x 145 cm laaja ja 50 cm syvä ympäristön kulttuurimaakerroksen pohjasta lukien. Poltettujen luiden palasia oli vähän. Pääosa niistä löytyi kk-pesäkkeen länsireunalta, ruutujen II:B ja II:C länsiosien rajalta. Kiveyksen pohjoisosasta ei löytynyt yhtään poltettuja luunpaloja. Saviastianpalat olivat suunnilleen samalla alueella, mutta ne olivat sirotetut vielä enemmän hajalleen. Kiveyksen pohjoisosasta löytyi^s niitä vain pari palaa ruudun IV:B luoteisnurkasta. Noki, poltetut luunpalat, saviastianpalat ja esineet olivat aina kivien välissä, ei koskaan alla,

Esineet olivat myös hajallaan suurella alalla, mutta kiveyksen pohjoisosasta nekin puuttuivat. Kuoppien väliseltä kannakselta löytyi hevosenkenkäsoljen kehän katkelma (piste 2). Kiveyksen lounaisnurkasta tavattiin vain rautaisen vyönsoljen kehä (p. 4) ja pitkäkäinen rautalevy (p. 5). Kk-kuopan eteläreunalla olevan maakiven itäpuolelta löytyi sulanut pronssikupura (p. 6), puukon kärkikatkelma (p. 7), veitsen ruotokatkelma (p. 8), pronssikorun pala (p. 9), vain vähän särkynyt merovinkiajan tasavartinen solki (p. 22), pyöreä pronssivarras (p. 11), kaksoishelmi (p. 12) ja rautakouru (p. 20). Kiveyksen kaakkoisosasta löytyi keihäänkärjen kaulakatkelma (p. 23), rautalevy (p. 19), spiraalirannerenkaan katkelmia (p.15 ja 18), ^{keihään}miekkäkärki (p. 14),

aseen ruotokatkkelma (p. 16), rautakourun paloja (p. 17), puukon tupen pronssihela (p. 13) ja pronssisen punotun kaularenkaan katkelma (p. 21), joka oli nokimaakuo-
passa, vähän kulttuurikerroksen yleisen pohjatasen alapuolella. Kiveykseen on il-
meisesti haudattu pitkän ajan kuluessa.

Esineet ovat luetteloidut päänumerolla 12696.

Helsingissä joulukuun 13 päivänä 1950.

Oiva Keski-talo

Hämeenlinna Hätilä

Peitepiirros ilmakuvausta
1:4000

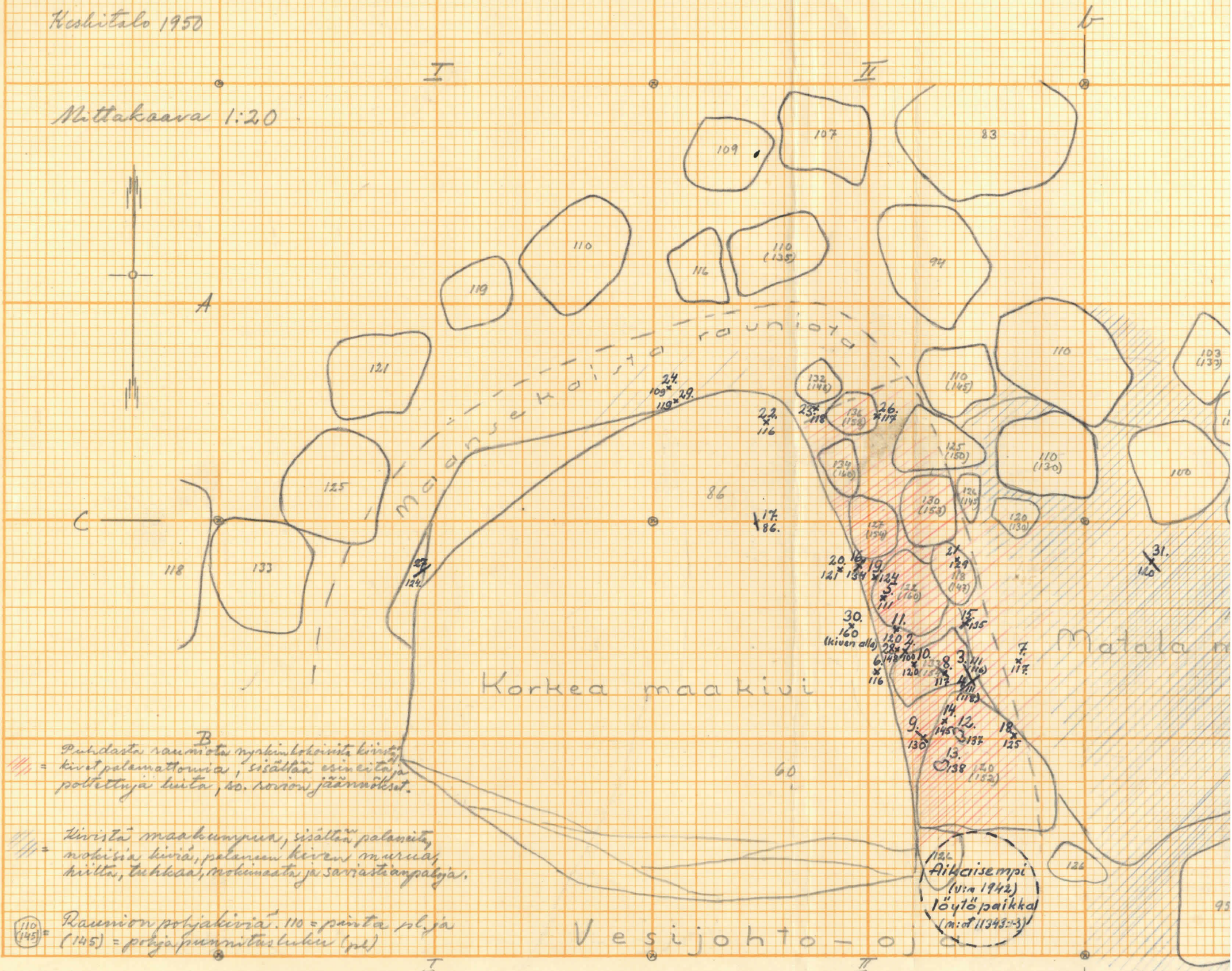

Hämeenlinna Hätilä

Hautausmaasto I

Keskitalo 1950

Mittakaava 1:20

B
 Punhastat rauniot nykyinsokoinia kiviä,
 = kivet palamattomia, sisältää esineitä ja
 poltettuja tuita, so. rorion jäännökset.

C
 Kivistä maakumpun, sisältää palaneita,
 moksia kiviä, palaneita kiviä murua,
 hiiltä, tuhkaa, mokinasta ja saviastianpaljia.

D
 Raunion poljakiviä. 110 = pinta pl. ja
 (145) = pohja pinnittasluhu (pl)

Vesijohto-oja

Aikaisempi
 (N:o 1942)
 löytöpaikka
 (m:ot 11343-3)

Matala ma

Korkea maakivi

Maidansekäistä rauniota

A

I

II

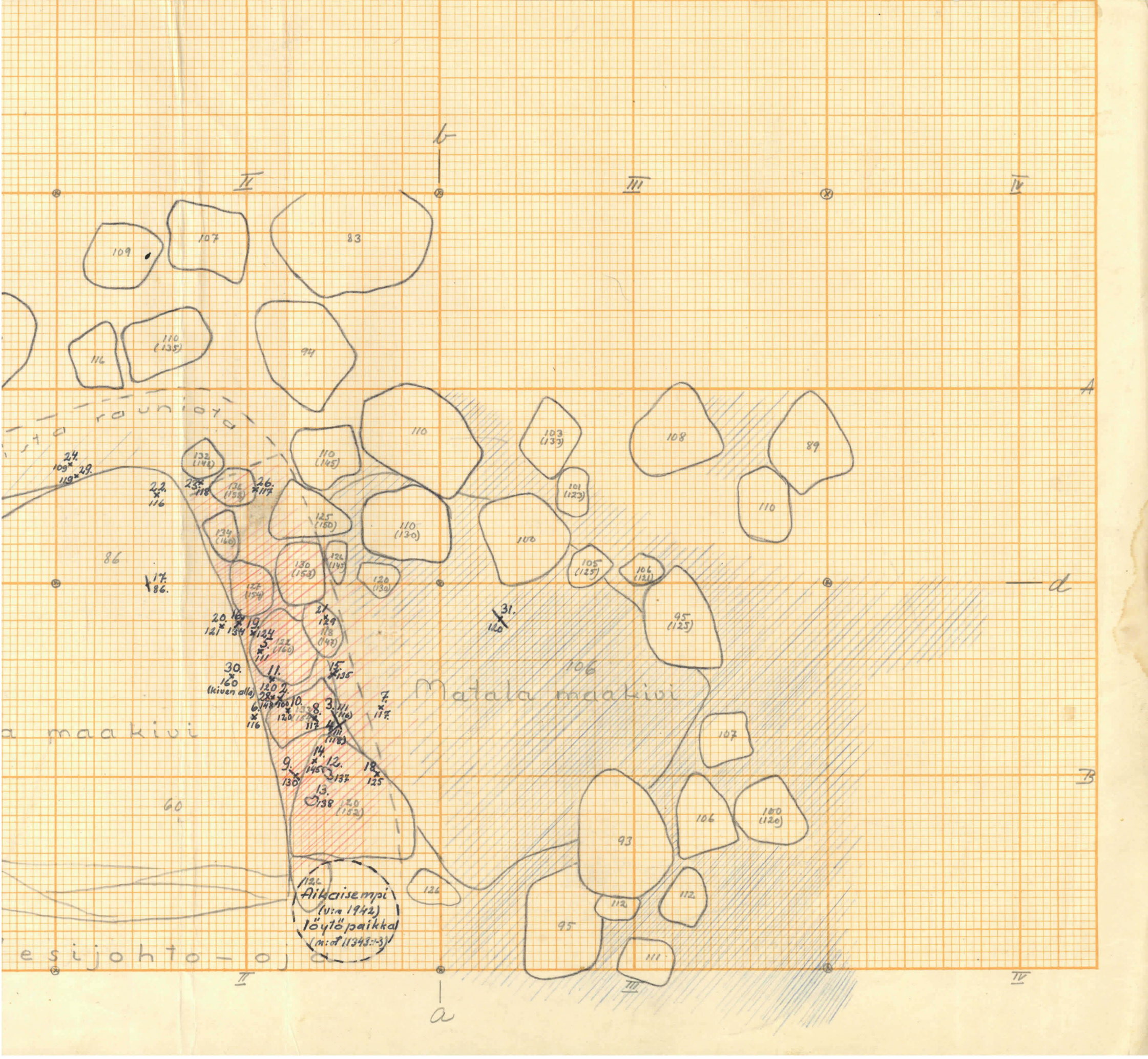
b

I

II

a

Hämeenlinna Hätilä

Hautausmaahan I

Keskitalo 1950

Mittakaava 1:25

a -
Etelä

Vesijohto-oja

Matala maakivi

Rauniota

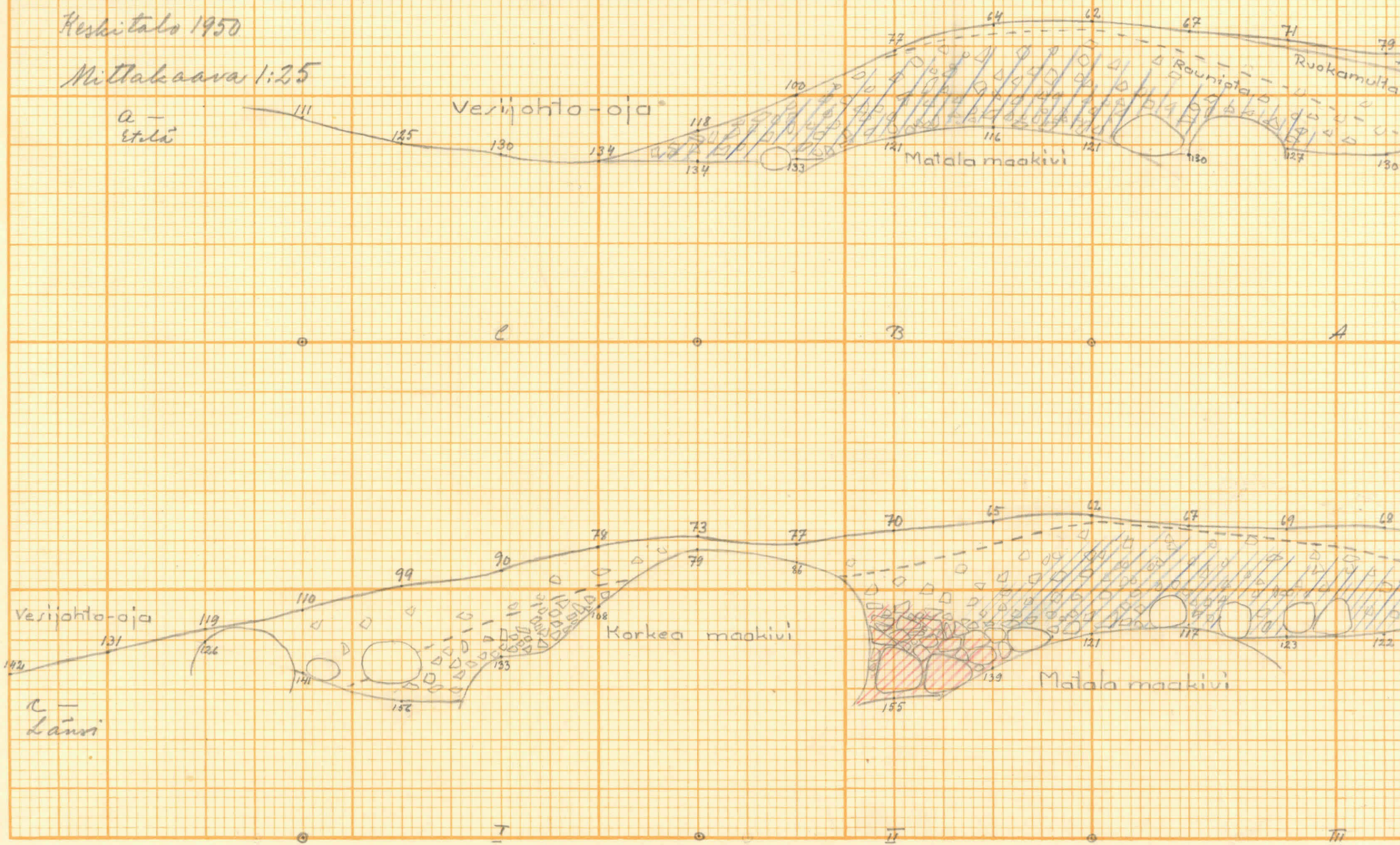
Ruokamulta

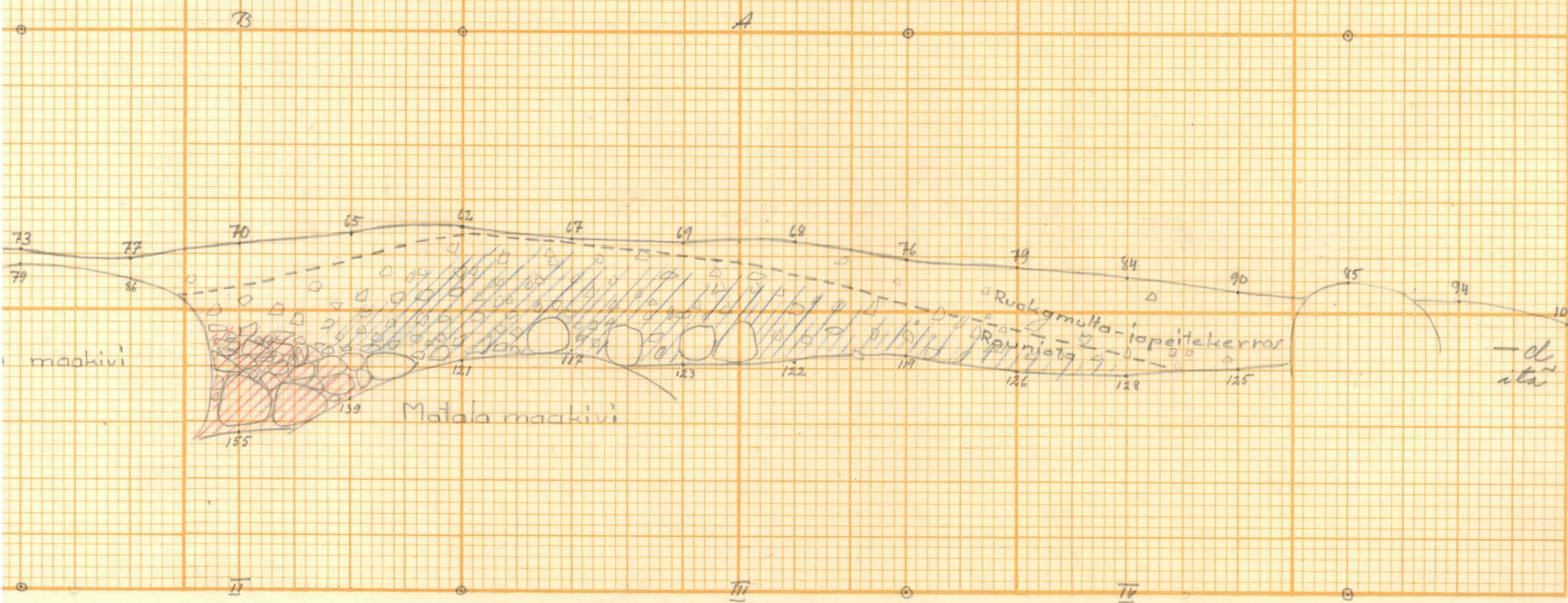
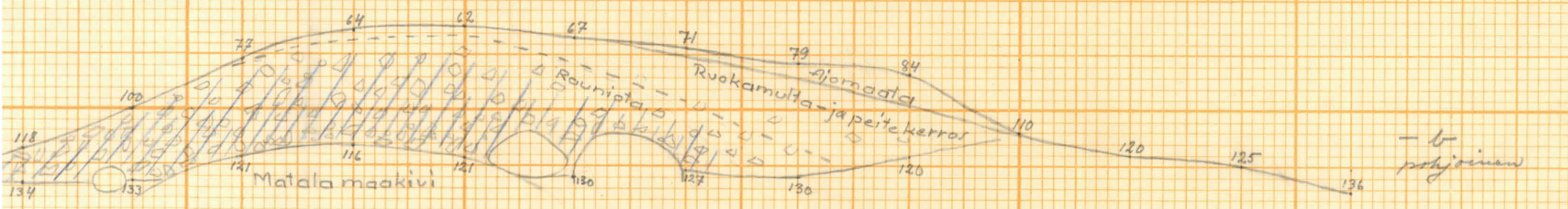
Vesijohto-oja

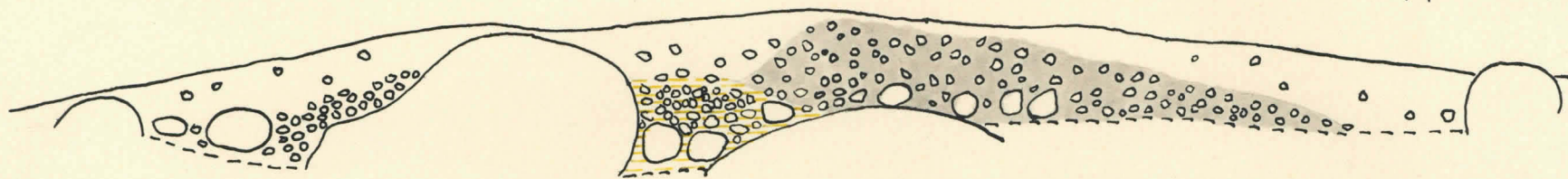
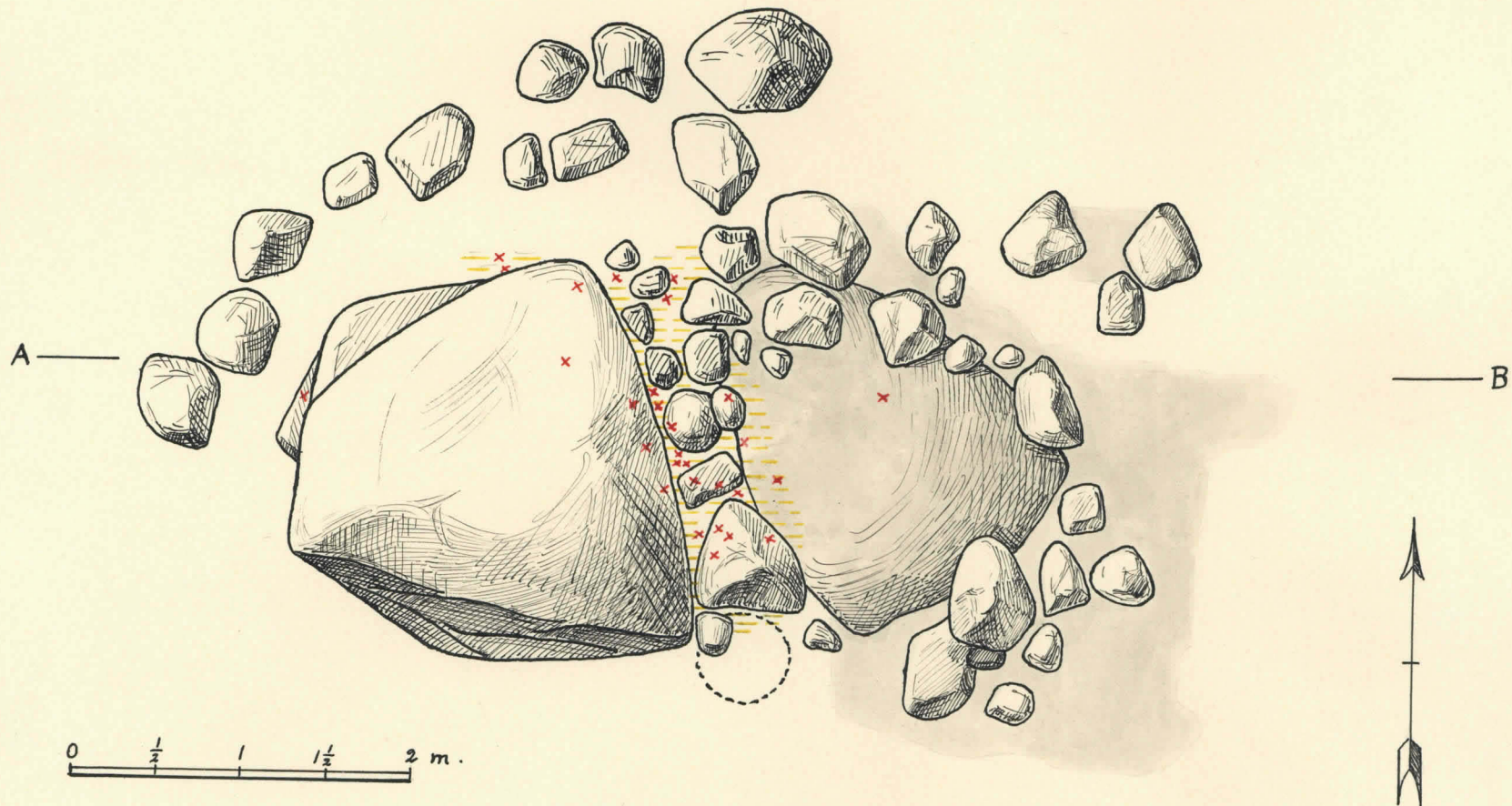
Korkea maakivi

Matala maakivi

c -
Länsi

HÄTILÄ
Hämeenlinna-Tavastehus

Hänneenlinna, Hätilä

Variikkoalueen kaluiston siveys paljastettuwa.
Keskustasta oikealle päin täytetty rit-luopon maaluu-
meen ja karrittu pi klojar. Kuva otettu itäkaakosta.

Variikkoalueen kaluiston kaakkoiskulmassa
ollut nobihuooppa kairattuwa. Kuvattu (itä-)
kaakosta.

Hämeeenlinna, Hätilä

Hätilän maalla oleva röykkiö siinä on kivien
itäpuolelta. Ruutu II: A haivattu puhtaasti sa-
mi on yläosaan asti. Kuvassa näkyvät mu. pisteistä
3 ja 4 löydetty ruoto heikkään lehti sekä pistettä 2 ollut
heikkään lehtien lehti (kivellä). Kuvaa otettu idästä päin.

Varikkosaluella oleva kaluisto
ennen haivausta, nähty pihlajien
välissä. Kuvattu lounsi-
puolelta.

Varikkosalueman kaluisto ennen
haivausta, kuva otettu ^{itä-}lounsi-
puolelta. Keskellä it-
kuoppa ja -
luivaus. Sen oikealla puolella
pihlajien harvittu aluustaan.

Varikkosalueman kaluisto ennen haivausta, kuvattu
itäpuolelta. Kuvan keskellä oleva pihlaja, joka
edellisessä kuvassa oli harvittu, on tässä vielä harvittu.
It-kuoppa nähty sen ja kuvan oikealla reunassa olevan
pihlajan välissä. It-kuoppaan ympäristö ja pihlajien väli-
alue kaluiston.

Lännenlinna, Hätilä

Hättilän maalla kaivattu röykkiö (miehen hoidalla) idästä kuvattuna. Takana parakki 20. Kuva otettu ennen kaivusta.

Hättilän röykkiö (miehen välissä) etelästä päin kuvattuna. Kuva otettu ennen kaivusta.

Hättilän röykkiö, pohjalivet paljastettuna. Keskellä korkeat silmäkivet ja sen edessä matala maahivi, ympärillä isoja intokiviä. Silmäkivien vasemmalla puolella kulkun salvojen savenpöly. Takana näkyvä parakki 20. Kuva otettu itäkoillisesta.

Profiili kuva Hättilän röykkiöstä silmäkivien itäpuolelta, leikkaus barthaan merkittyä linjaa c-d pitkin. Leikkauksen alaosan pellistä kivistä kasattu keskusauniota, alaosan isot intokivet. Kuvan oikeassa alarunassa matala maahivi. Kuva otettu etelästä.